

DENKEN ALS GETUIGEN VAN HET GEBEUREN VAN HET DENKEN

Gert-Jan van der Heiden, *Metafysica. Van orde naar ontvankelijkheid*, Amsterdam, Boom, 2021, 352 p., ISBN 9789024435159, €29,90.

De auteur, hoogleraar metafysica aan de Radboud Universiteit (Nijmegen), herneemt de metafysica – als geschiedenis, als mentaliteit, als systeem van systemen – op eigenzinnige wijze om zo bij een actuele vorm uit te komen. Zonder af te doen aan de grootsheid van de metafysica toont hij hoe de ‘toestand’ waarin ze nu verkeert, soms hier en daar deconstructie genoemd, helemaal geen discontinuïteit vraagt. Wat in haar laatmoderne gedaante naar boven komt, sluimert al heel lang in haar geschiedenis, al van bij Plato en Aristoteles.

De auteur verkent de metafysica als haar eigen geschiedenis, met oog voor het ‘alogon’ (het ‘niet-rationele’, nvdr) dat daarin van meet af aan doorwerkt. De systemen die we in de inleidingen en handboeken aantreffen, soms zelf nog eens in een historisch (dialectisch) systeem geschikt, waren immers nooit zo ‘af’ als die inleidingen en handboeken suggereren. De ‘versies’ in dit boek nemen de ambiguïteiten, paradoxen, oscillaties die de systemen verstoren mee. Immers, die werden gedurende de traditionele metafysica niet gehoord. Ze horen zou immers ongehoord zijn – zo betoogt Derrida. Deze verdringing gebeurde op last van de imperatief van de orde. Het denken moest namelijk de fenomenen, de dingen, de toestanden ordenen. Dit vergde uiteraard een specifieke inrichting. Daartoe werden twee onontbeerlijke beginselen ingesteld, met name het Hoogste Zijnde en de Grond. De samenwerking van deze beginselen leidt tot wat Heidegger noemt de onto-theo-logische structuur van de metafysica.

Tussendoor, wat de titel betreft, stelt de auteur dat de ontvankelijkheid een remedie is tegen wat fout ging met die imperatief van de orde. De wortel van dat proces ligt bij Aristoteles; Descartes en Leibniz zijn de vruchten. Eigenlijk herken ik in dit boek drie stadia: ontvangen van orde (antieke en middeleeuwse filosofie), opleggen van orde (moderniteit) en ontvangen van wat zich aan het denken presenteert voorbij de orde (laatmoderniteit). Het gaat dan om een dubbele inhaalbeweging: niet alleen de orde als selectiecriteria, maar ook de cartesiaanse (epistemologische, subjectivistische, humanistische ...) wending dient te worden achtergelaten. Als methode verloor de imperatief van de orde haar gezag. Door de methode werd de orde een evidentie.

Door dus die verdringing van hierboven ongedaan te maken – wat de metafysicakritiek leerde van de psychoanalyse, twee vertakkingen van het zogenaamde differentiedenken – kan de traditionele metafysica in gesprek treden met de hedendaagse metafysicakritiek. Dat laatste is geen kritiek van buitenaf,

maar een moment in de metafysica zelf waarop ze haar bereik overdenkt, terwijl de metafysica er voorheen van overtuigd was dat haar bereik samenviel met de totaliteit. Dat gesprek voert de auteur op oorspronkelijke en boeiende wijze. Op zijn beurt leidt dat tot een oorspronkelijke en boeiende visie op wat metafysica vandaag is, of nee: kan zijn. Die komt gaandeweg boven en wordt ons niet als een snoeihard en onontkoombaar besluit opgelegd.

Dat ongedaan maken betreft geen epistemologisch, subjectivistisch, humanistisch manoeuvre maar een gebeuren, wat het denken toevalt en wat wij als taak hebben te ontvangen. Dit gebeuren is in de metafysicakritiek een kernwoord geworden, onder andere bij Deleuze, Derrida, Badiou, Žižek en Caputo. Het onderscheidt zich van feit, toestand, structuur en is daartoe niet te reduceren. Dat ontvangen gebeurt dan los van elke a priori denkorde. Het gebeuren wordt dus niet gegrepen en begrepen door ‘de’ cartesiaanse metafysiek of ‘dé’ moderne natuurwetenschap. Dat zou het stilvallen en opdrogen tot feiten, tot gegevens als data en niet als gift. Eigenlijk komt die gift op u alleen af, zonder garantie op enige (mede)deelbaarheid, laat staan universaliteit, stabiliteit, eeuwigheid, definitie, conceptuele transparantie. U kan dan alleen nog ‘dichterlijk getuigen’. Vorig jaar publiceerde van der Heiden nog *The Voice of Misery. A Continental Philosophy of Testimony* (New York, SUNY Press, 2020).

Waarvan wordt getuigd? Vooreerst van de contingentie, het toe-vallen en van het anders-kunnen-zijn. Dit is geen optie, maar gewoon de spiegeling van het getuigenis. De contingentie spiegelt het perspectief, dat namelijk ook anders kon/kan zijn. Dit samenspel van zin kan bezwaarlijk nog neerslaan in een argumentatie en dient te worden verstaan in termen van ervaring, ongeveer zoals Gadamer dat verstond.

Boeken als dit halen hun voordeel uit hun, wel ja, ambiguïteit. Zowel eerstejaars als professoren halen hier hun voordeel uit, al behoudt het de allure en helderheid van een inleiding. Als docent vond ik hier talrijke ‘didactische’ tips, paragrafen die mij toonden hoe ik sommige zaken beter kan uitleggen. Als filosoof vond ik hier nieuwe inzichten, al was het maar door de opbouw en de ‘baseline’ van dit boek. De uitweiding over Leibniz’ beginsel van grond bij Heidegger bijvoorbeeld noem ik van het helderste dat ik daarover ooit las. Daarom deel ik nog niet elke interpretatie – dat hoeft ook niet en kan overigens ook niet. Een getuigenis wordt beter niet ‘nageblaas’, dan wordt het al snel een boutade. Een getuigenis roept op tot eigen onderzoek, perspectief, plaatsbepaling, zo meen ik uit dit boek te mogen leren.

De epiloog zet het hele gesprek nog eens op in enkele bladzijden. Achteraan vindt de lezer een namen- en zakenregister en een bibliografie.

Erik MEGANCK (Herbeumont)